

Modele dekomunizacji i lustracji

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Schemat](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Andrzej Hańko, *Rewolucja nie całkiem aksamitna*, dostępny w internecie: opoka.org.pl [dostęp 25.08.2020 r.].
- Źródło: Krystyna Opozda, *Ekspert o lustracji: Polska wypada źle na tle innych krajów, jesteśmy niemal na końcu*, 27.02.2016 r., dostępny w internecie: fakty.interia.pl [dostęp 25.08.2020 r.].
- Źródło: *Lustracja*, 13.01.2008 r., dostępny w internecie: salon24.pl [dostęp 25.08.2020 r.].

- Źródło: Artur Drożdżak, *Sąd uznał, że były już dziekan AGH to kłamca lustracyjny*, 17.06.2017 r., dostępny w internecie: gazetakrakowska.pl [dostęp 25.08.2020 r.].
- Źródło: *Ustawa (...)*, dostępny w internecie: isap.sejm.gov.pl [dostęp 25.08.2020 r.].
- Źródło: *Ustawa z dnia 18 października 2006 r. o ujawnianiu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944–1990 oraz treści tych dokumentów*, dostępny w internecie: orka.sejm.gov.pl [dostęp 25.08.2020 r.].

Modele dekomunizacji i lustracji

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Upadek komunizmu i demokratyzacja krajów Europy Środkowo-Wschodniej otworzyły kwestię rozliczenia przeszłości. Czy należy ostatecznie zamknąć ten komunistyczny rozdział i zwrócić się wyłącznie w stronę przyszłości? A może sprawiedliwość wymaga osądzenia osób zaangażowanych w prześladowania opozycji i łamanie praw człowieka, a także ujawnienia tajnych współpracowników komunistycznego aparatu represji? Spór o lustrację i dekomunizację dotyczy każdego kraju postkomunistycznego. W różnych państwach zastosowano rozmaite ich formy.

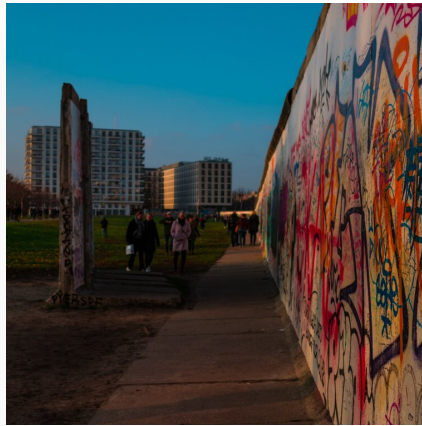
Twoje cele

- Zdefiniujesz pojęcie lustracji i dekomunizacji.
- Wyjaśnisz historyczne uwarunkowania tych procesów.
- Scharakteryzujesz modele lustracji i dekomunizacji.

Dla zainteresowanych

**Jaki model
dekomunizacji i lustracji
jest najbardziej
sprawiedliwy?**

**Formy transformacji
w państwach byłego
bloku socjalistycznego**

Etapy transformacji

**Transformacja ustrojowa
i jej przebieg**

Przeczytaj

Lustracja nazywamy proces, który został zainicjowany w krajach Europy Środkowo-Wschodniej po upadku komunizmu. Polegał on na ujawnianiu współpracy osób zajmujących rozmaite stanowiska w państwie z komunistycznymi służbami bezpieczeństwa, takimi jak Służba Bezpieczeństwa (SB) w Polsce, Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego (Stasi) w NRD czy Státní bezpečnost (StB) w Czechosłowacji. Związany był niekiedy z **dekomunizacją**, która z kolei miała na celu uniemożliwienie takim osobom zajmowanie określonych urzędów, pozbawienie ich przywilejów i oczyszczenie państwa z formalnych i nieformalnych struktur powstałych w komunistycznym reżimie.

Zarówno lustracja, jak i dekomunizacja wywoływały wiele kontrowersji. Przedmiotem sporu był zakres obu tych procesów, ich przebieg, ale również zasadność ich przeprowadzania. Przyjrzyjmy się argumentom zwolenników oraz przeciwników lustracji i dekomunizacji.

Argumenty zwolenników lustracji i dekomunizacji

Argumenty przeciwników lustracji i dekomunizacji

1. Przeprowadzenie tych procesów byłoby aktem sprawiedliwości. Reżimy komunistyczne łamały prawa człowieka, represjonowały demokratyczną opozycję, dokonały wielu zbrodni – sprawiedliwość wymaga ujawnienia sprawców i rozliczenia ich czynów.

1. W demokratycznym państwie prawa wszyscy obywatele powinni mieć równy dostęp do stanowisk państwowych. Eliminowanie części z nich – ze względu na zdarzenia z przeszłości – byłoby aktem nieuprawnionej dyskryminacji. Współpraca z komunistycznymi służbami nie ma związku z kompetencjami osób zajmującymi różne stanowiska.

2. Wielu ludzi związanych z komunistycznym reżimem wciąż zajmowało po jego upadku odpowiedzialne stanowiska państwowe. Wiązał się z tym problem prawdopodobnej nielojalności takich osób wobec demokratycznego państwa, co mogłoby doprowadzić do prób torpedowania przez nich niezbędnych reform.

2. Współpraca z komunistycznym aparatem bezpieczeństwa miała rozmaity charakter. Niektórzy byli zmuszani do współpracy szantażem, a wiele przypadków współpracy nie prowadziło do krzywdy innych osób. Dekomunizacja, polegająca na identycznym traktowaniu wszystkich tych sytuacji w identyczny sposób, oznaczałaby stosowanie zasady odpowiedzialności zbiorowej.

3. Ludzie związani z komunistycznym aparatem represji mogliby zostać wykorzystani przez niedemokratycznych polityków do nowych prześladowań czy do walki z opozycją. Pozbawienie ich ważnych urzędów zminimalizowałoby prawdopodobieństwo takiego zdarzenia.

3. Procesy lustracji i dekomunizacji pogłębiłyby konflikty społeczne, mogłyby prowadzić do rozpadu wielu przyjaźni, a nawet rodzin. Wyzwania współczesności wymagają tymczasem narodowego pojednania, czemu będzie sprzyjało zamknięcie kwestii historycznych.

4. Nieujawnieni tajni współpracownicy komunistycznych organów podatni byłiby na szantaż ze strony osób znających ich przeszłość, w tym służb obcych państw.

4. Lustracja może zostać przeprowadzona jedynie na podstawie archiwum komunistycznych służb specjalnych, a ich wiarygodność jest ograniczona.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Przypadek Polski

Lustracja w Polsce została ustawowo zainicjowana w 1997 r. Obejmuje osoby pełniące funkcje publiczne, m.in. prezydenta Rzeczypospolitej, posłów, senatorów, sędziów, adwokatów, prokuratorów oraz członków władz Polskiego Radia i Telewizji. W 2006 r. znacząco rozszerzono listę osób podlegających procedurze lustracyjnej – m.in. o szefów urzędów, osoby wchodzące w skład służby zagranicznej lub członków organów jednostek samorządu terytorialnego.

Każda osoba podlegająca lustracji zobowiązana jest do złożenia [oświadczenia lustracyjnego](#). W przypadku stwierdzenia przez uprawniony organ dysponujący dostępem do archiwum komunistycznych służb niezgodności oświadczenia z prawdą, rozpoczyna on postępowanie lustracyjne. Do 2007 r. postępowanie takie wszczynał [Rzecznik Interesu Publicznego](#) (powoływany na 6-letnią kadencję przez Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego), a sprawę rozpatrywał sąd apelacyjny w Warszawie. Aktualnie postępowanie jest inicjowane przez prokuratora [Instytutu Pamięci Narodowej](#), natomiast organem rozstrzygającym jest sąd okręgowy, właściwy ze względu na miejsce zamieszkania osoby składającej oświadczenie lustracyjne.

W stosunku do osoby, która złożyła fałszywe oświadczenie (w publicystyce nazywana jest ona „kłamcą lustracyjnym”), sąd orzeka zakaz pełnienia funkcji publicznych. W Polsce współpraca z komunistycznym aparatem represji nie stanowi jednak prawnej przeszkody do zajmowania stanowisk.

Akta IPN w dawnej siedzibie Instytutu przy ul. Towarowej 28 w Warszawie

Źródło: Adrian Grycuk, licencja: CC BY-SA 3.0.

Przypadek Czech

Ustawa, która dała podstawę procedurze lustracyjnej w Czechach, została przyjęta jeszcze w Czechosłowacji w 1991 r. Miała charakter bardziej radykalny niż w Polsce, gdyż lustrację łączyła z dekomunizacją. Osobom zatrudnionym w komunistycznym aparacie represji lub z nim współpracującym zakazano – początkowo przez pięć lat, później ten okres wydłużono – zajmowania najwyższych stanowisk w organach państwa, administracji, wojsku oraz mediach publicznych.

Przyjęcie takiego rozwiązania wynikało częściowo ze specyficznego przebiegu procesu transformacji ustrojowej w Czechosłowacji. Inaczej niż w Polsce czy na Węgrzech – gdzie kluczową rolę odegrały negocjacje prowadzone przez władze komunistyczne z opozycją – upadek komunizmu był tam skutkiem wielkich protestów społecznych określanych mianem „**aksamitnej rewolucji**”. Ruch demokratyczny, który w ich wyniku doszedł do władzy, chciał szybkiego zerwania z dziedzictwem przeszłości i oparcia państwa na całkowicie nowych podstawach. Usuwanie z państwowej elity ludzi komunistycznych służb represji wpisywało się w taką politykę.

Każda osoba ubiegająca się o stanowisko objęte lustracją zobowiązana była zwrócić się do ministerstwa spraw wewnętrznych o wydanie zaświadczenia dot. związków z StB. Taki dokument wraz z oświadczeniem o braku współpracy z innymi komunistycznymi służbami represji był warunkiem zajmowania danego stanowiska. Osoba, która otrzymała negatywne zaświadczenie z MSW, mogła odwołać się do sądu.

Legitymacja członkowska StB, 1945 r.

Źródło: domena publiczna.

Przypadek Niemiec

Represyjność reżimu komunistycznego była tu większa niż w innych krajach regionu, a służba bezpieczeństwa Niemieckiej Republiki Demokratycznej, Stasi, liczyła ponad 170 tys. tajnych współpracowników (w 17-milionowym państwie). Po zjednoczeniu Niemiec w 1990 r. Stasi została rozwiązana, jej archiwa zaś przekazano do urzędu Pełnomocnika Federalnego do spraw Materiałów Państwowej Służby Bezpieczeństwa NRD. Przez dekadę kierował nim opozycjonista wschodnioniemiecki, późniejszy prezydent RFN Joachim Gauck (stąd urząd często nazywany był „instytutem Gaucka”).

Instytut Gaucka otrzymał zadanie sprawdzania wszystkich osób aspirujących do najwyższych stanowisk w państwie oraz zawodów zaufania publicznego pod kątem ich współpracy ze wschodnioniemieckimi służbami, lustracja przeprowadzana była więc w postępowaniu pozasądowym.

Choć nie przyjęto w Niemczech formalnego zakazu zajmowania stanowisk przez osoby współpracujące w przeszłości z komunistycznym aparatem represji, wprowadzono możliwość wypowiedzania umów o pracę „z powodu zaistnienia okoliczności nadzwyczajnych”. Przepis ten umożliwiał przeprowadzenie procesu dekomunizacji, w praktyce byłych agentów Stasi zastępowano urzędnikami przybyłymi z zachodniej części zjednoczonego państwa.

Stasi zdobywało informacje na temat inwigilowanych osób w różny sposób, na przykład za pomocą ukrytych aparatów i kamer. Ekspонат ze Stasimuseum w Berlinie.

Źródło: Frankemann, licencja: CC BY-SA 3.0.

Słownik

aksamitna rewolucja

wydarzenia w Czechosłowacji, przede wszystkim masowe protesty w Pradze, Bratysławie i innych miastach z listopada 1989 r., które doprowadziły do pokojowej demokratyzacji kraju

dekomunizacja

proces usuwania pozostałości systemu komunistycznego, polegający najczęściej na wprowadzeniu zakazu zajmowania określonych stanowisk państwowych przez osoby

uwikłane w działalność komunistycznych organów represji

Instytut Pamięci Narodowej

powołany w 1999 r. urząd państwowy w Polsce, zarządzający archiwami komunistycznych organów bezpieczeństwa, ścigający osoby oskarżane o zbrodnie nazistowskie i komunistyczne, prowadzący działalność edukacyjną, a – od 2006 r. – wszczynający procesy lustracyjne

lustracja

proces ujawniania współpracy określonych osób ze służbami komunistycznego aparatu represji

oświadczenie lustracyjne

wymagane prawem oświadczenie, jakie składa osoba ubiegająca się o dany urząd, w którym informuje o swojej współpracy z komunistycznym aparatem represji lub o braku takiej współpracy

Rzecznik Interesu Publicznego

funkcjonujący w latach 1997–2007 jednoosobowy urząd analizujący oświadczenia lustracyjne i wszczynający postępowania lustracyjne przed sądem

Schemat

Polecenie 1

Zapoznaj się z danymi zawartymi w schemacie i wykonaj ćwiczenie.

Jak Pan(i) uważa, czy lustracji powinni czy też nie powinni obowiązkowo podlegać:

Premier i wicepremierzy

rok : XII 1997

tak : 82

nie : 9

trudno_powiedzieć : 9

rok : II 2005

tak : 90

nie : 3

trudno_powiedzieć : 7

Oprac. na podst.: CBOS, *Powracające dylematy lustracji i dekomunizacji w Polsce*, „Komunikat z badań” BS/43/2005, s. 5, cbos.pl [dostęp: 13.05.2021 r.].

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Ćwiczenie 1

Przeanalizuj dane i na ich podstawie sformułuj trzy wnioski na temat stosunku Polaków do lustracji osób pełniących funkcje publiczne.

Polecenie 2

Zapoznaj się ze schematem i wykonaj ćwiczenie. Zastanów się, które wydarzenia były najważniejsze dla przebiegu dekomunizacji w Polsce.

Dzieje lustracji w Polsce

31.07.1990 r.

Zostaje zlikwidowana Służba Bezpieczeństwa – główny organ bezpieczeństwa PRL.

10.05.1991 r.

Zjednoczenie Chrześcijańsko-Narodowe zgłasza poprawkę do ordynacji wyborczej do sejm i senatu, zobowiązującą ministra spraw wewnętrznych do ujawnienia współpracy z SB osób ubiegających się o mandat w parlamencie. Minister spraw wewnętrznych wystawia negatywną rekomendację, a sejm odrzuca poprawkę.

19.07.1991 r.

Senat podejmuje uchwałę, w której wzywa Radę Ministrów do sprawdzenia, czy osoby kandydujące do parlamentu znajdują się na listach pracowników i współpracowników byłych organów bezpieczeństwa publicznego oraz wojskowych służb specjalnych. Uchwała nie ma charakteru wiążącego.

27.10.1991 r.

Odbywają się pierwsze całkowicie wolne wybory parlamentarne. Powstaje sejm I kadencji.

31.01.1992 r.

Konfederacja Polski Niepodległej zgłasza do sejm projekt ustawy o restytucji niepodległości. Przewiduje on lustrację osób pełniących funkcje publiczne, choć nie określa sposobu jej przeprowadzenia. Sejm odrzuca projekt.

28.05.1992 r.

Z inicjatywy posłów Unii Polityki Realnej sejm przyjmuje uchwałę zobowiązującą ministra spraw wewnętrznych do podania informacji na temat współpracy urzędników państwowych ze Służbą Bezpieczeństwa. Lustracja miała obejmować prezydenta, członków rządu, posłów, senatorów, radnych, członków zarządów gmin, a także sędziów, prokuratorów i adwokatów.

4.06.1992 r.

Minister spraw wewnętrznych Antoni Macierewicz przekazuje przewodniczącym klubów parlamentarnych listy posłów, senatorów, członków rządu i pracowników Kancelarii Prezydenta zarejestrowanych jako tajni współpracownicy SB. Opozycja oskarża ministra o złamanie prawa.

6.06.1992 r.

Sejm powołuje komisję nadzwyczajną w celu zbadania wykonania przez ministra spraw wewnętrznych uchwały sejmu z 28.05.1992 r. Przewodniczącym komisji zostaje Jerzy Ciemniewski z Unii Demokratycznej.

19.06.1992 r.

Trybunał Konstytucyjny – na wniosek posłów opozycji – rozpatruje uchwałę lustracyjną z 28.05.1992 r. W swoim wyroku stwierdza, że jest ona sprzeczna z konstytucją, kodeksem cywilnym oraz Międzynarodowym paktem praw obywatelskich i politycznych.

4.07.1992 r.

Komisja Ciemniewskiego przedstawia sprawozdanie. Stwierdza w nim, że minister spraw wewnętrznych Antoni Macierewicz nie wykonał prawidłowo uchwały lustracyjnej, a jego działania określa mianem „gry politycznej”. Minister odpiera zarzuty. Sejm przyjmuje sprawozdanie komisji, zapowiadając jednocześnie przeprowadzenie lustracji w oparciu o ustawę.

5.09.1992 r.

Sejm rozpoczyna rozpatrywanie sześciu projektów ustaw o lustracji, zgłoszonych przez senat, posłów Porozumienia Centrum, Solidarności, Zjednoczenia Chrześcijańsko-Narodowego, Konfederacji Polski Niepodległej i Kongresu Liberalno-Demokratycznego.

28.05.1993 r.

Sejm przyjmuje poprawkę senatu do ordynacji wyborczej, zgodnie z którą kandydaci na posłów zostają zobowiązani do złożenia oświadczenia w sprawie współpracy z Urzędem Bezpieczeństwa Publicznego, Ministerstwem Bezpieczeństwa Publicznego, Służbą Bezpieczeństwa oraz wojskowymi służbami specjalnymi. Minister spraw wewnętrznych Andrzej Milczanowski, powołując się na tajemnicę państwową, odmawia weryfikacji takich oświadczeń.

29.05.1993 r.

Po udzieleniu przez sejm wotum nieufności rządowi Hanny Suchockiej prezydent Lech Wałęsa rozwiązuje parlament i zarządza przedterminowe wybory.

19.09.1993 r.

Odbывают się wybory do sejmu i senatu. Zwycięstwo odnosi w nich Sojusz Lewicy Demokratycznej. Powstaje koalicja SLD-PSL.

7.07.1994 r.

Sejm odrzuca projekty ustaw lustracyjnych zgłoszone przez posłów Konfederacji Polski Niepodległej, Unii Wolności i Unii Pracy.

12.1995 r.

Wybuchają tzw. afery Olina: premier Józef Oleksy zostaje oskarżony przez ministra spraw wewnętrznych Andrzeja Milczanowskiego o współpracę z KGB. Premier zaprzecza. Zdarzenie to wpływa na przyspieszenie prac nad lustracją w Polsce.

4.07.1996 r.

Sejm rozpatruje projekty ustaw lustracyjnych, złożone przez prezydenta Aleksandra Kwaśniewskiego, posłów Konfederacji Polski Niepodległej oraz Unii Wolności, Unii Pracy i PSL. Powołuje komisję nadzwyczajną do rozpatrzenia zgłoszonych projektów ustaw o lustracji – przewodniczącym komisji zostaje Bogdan Pęk z PSL.

11.04.1997 r.

Sejm uchwala ustawę lustracyjną (pełna nazwa: Ustawa o ujawnieniu pracy lub służby w organach bezpieczeństwa państwa lub współpracy z nimi w latach 1944–1990 osób pełniących funkcje publiczne). Ten akt prawny otwiera drogę do przeprowadzenia lustracji w Polsce. Zostaje powołany urząd Rzecznika Interesu Publicznego oraz wydział do spraw lustracji przy sądzie apelacyjnym w Warszawie. Ustawa obejmuje lustracją ok. 22 tys. osób, nie zostaje jednak wykonana, gdyż nie udaje się obsadzić sądu lustracyjnego.

21.09.1997 r.

Odbывают się wybory parlamentarne. Zwycięstwo odnosi Akcja Wyborcza Solidarność. Powstaje koalicja AWS-UW.

18.06.1998 r.

Sejm przyjmuje nowelizację ustawy lustracyjnej. Rozszerza w niej kategorię osób podlegających lustracji, zmienia procedurę lustracyjną oraz wprowadza przepisy umożliwiające powołanie sądu lustracyjnego. Prezydent Aleksander Kwaśniewski odmawia jej podpisania i kieruje ją do Trybunału Konstytucyjnego.

21.10.1998 r.

Trybunał Konstytucyjny uznaje niezgodność z konstytucją niektórych przepisów nowelizacji ustawy lustracyjnej. Prezydent RP podpisuje nowelizację z pominięciem zakwestionowanych przez TK przepisów. Ustawa wchodzi w życie 27.11.1998 r.

1.12.1998 r.

Zostaje powołany Wydział Lustracyjny w sądzie apelacyjnym w Warszawie.

18.12.1998 r.

Sejm uchwala ustawę o Instytucie Pamięci Narodowej. Do nowo powołanej instytucji mają trafić akta komunistycznych służb specjalnych. Zbiory IPN

miały być udostępniane w postępowaniach lustracyjnych, w celach badawczych oraz osobom pokrzywdzonym, czyli takim, w odniesieniu do których służby komunistyczne zbierały informacje, a które nie były ich współpracownikami.

1.01.1999 r.

Rozpoczyna działalność Rzecznik Interesu Publicznego. Jako pierwszy tę funkcję pełni Bogusław Nizieński.

18.10.2006 r.

Sejm – z inicjatywy posłów Prawa i Sprawiedliwości – uchwała nową ustawę lustracyjną (Ustawa o ujawnianiu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944–1990 oraz treści tych dokumentów). Zastępuje ona akt prawny z 1997 r., wprowadzając nowe zasady lustracji. Zwiększona zostaje do ok. 100 tys. liczba osób podlegających procedurze lustracyjnej – ustawa obejmuje m.in. prezydenta, członków rządu, posłów, senatorów, służbę zagraniczną, dyrektorów szkół i dziennikarzy. Zostaje zmieniony przebieg procedury. Zamiast składania przez osoby objęte lustracją oświadczeń, które byłyby weryfikowane przez Rzecznika Interesu Publicznego (wstępnie) i sąd (gdy rzecznik je kwestionował), miały one odtąd występować do IPN z wnioskiem o wydania zaświadczenia. Ustawa umożliwia również de facto rozwiązywanie umów o pracę z osobami, które współpracowały z komunistycznymi służbami.

27.12.2006 r.

Prezydent Lech Kaczyński składa projekt gruntownej nowelizacji ustawy z 18.10. W części dotyczącej procedury lustracyjnej następuje powrót do ustawy z 1997 r. Osoby objęte lustracją znów zobowiązane są składać oświadczenia, które mają podlegać późniejszej weryfikacji. Zadania Rzecznika Interesu Publicznego przejmują jednak prokuratorzy IPN, a postępowania lustracyjne mają być przeprowadzane w sądach okręgowych. Nowelizacja wchodzi w życie na początku 2007 r.

11.05.2007 r.

Trybunał Konstytucyjny – na wniosek posłów Sojuszu Lewicy Demokratycznej – wydaje wyrok w sprawie zgodności z konstytucją znowelizowanej ustawy

lustracyjnej. Zawęża w nim kategorię osób, które można zgodnie z ustawą zasadniczą poddać lustracji, wyłączając z niej m.in. rektorów uczelni, pracowników naukowych i dydaktycznych, dziennikarzy, doradców podatkowych i biegłych rewidentów.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Ćwiczenie 2

Znajdź obowiązującą ustawę lustracyjną i na jej podstawie sporządź listę kategorii osób, które podlegają w Polsce lustracji.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Dokończ zdanie.

Procedura lustracyjna w Polsce przeprowadzana jest...

☐ w postępowaniu sądowym.

☐ przez ministra spraw wewnętrznych.

☐ w postępowaniu administracyjnym.

☐ przez ministra sprawiedliwości.

Ćwiczenie 2

Uporządkuj chronologicznie poniższe zdarzenia.

przekazanie postępowań lustracyjnych sądom okręgowym

uchwała sejmu zobowiązująca ministra spraw wewnętrznych do przedstawienia nazwisk posłów, zarejestrowanych jako tajni współpracownicy SB

ustanowienie Rzecznika Interesu Publicznego

likwidacja Służby Bezpieczeństwa

powstanie Instytutu Pamięci Narodowej

Zapoznaj się z tekstem i wykonaj polecenie.

((Artur Drożdżak

Sąd uznał, że były już dziekan AGH to kłamca lustracyjny

Krakowski sąd na trzy lata zakazał pełnienia funkcji publicznych prof. Lechowi B., bo uznał, że były już dziekan z AGH to kłamca lustracyjny.

Prof. Lech B. w styczniu 2008 r. złożył oświadczenie lustracyjne w związku z pełnieniem funkcji dziekana na jednym z wydziałów Akademii Górniczo- Hutniczej.

Instytut Pamięci Narodowej w Krakowie 7 lat analizował materiały w archiwach i dopiero w 2015 r. zakwestionował prawdziwość dokumentu.

Lech B. lipcu 1981 r. wyjechał na staż naukowy fundacji Humboldta do Niemiec. Trafił do Uniwersytetu Technicznego Clausthal. Dostał też zgodę na przyjazd żony i synów.

Zjawił się po nich w grudniu 1981 r. w Krakowie. Mieli wyjechać do Niemiec 14 grudnia. Nieoczekiwanie dzień wcześniej wprowadzono w Polsce stan wojenny i dokumenty wyjazdowe unieważniono.

W tamtym czasie naukowcem zainteresował się wywiad. 20 stycznia 1982 r. Lech B. przyszedł na rozmowę w wydziale paszportowym krakowskiej komendy policji. Przyjął go ppor. Andrzej A. z wywiadu naukowo-technicznego, który przedstawił się fikcyjnym nazwiskiem: Fabiszewski. Odbył rozmowę sondażową, podczas której Lech B. opowiedział o swojej sytuacji rodzinnej, naukowej i zawodowej.

Sugerował kilka razy, że domyśla się, że chodzi o współpracę z wywiadem, więc z uwagi na zdenerwowanie gościa Fabiszewski zrezygnował z formalnego werbunku.

Źródło: Artur Drożdżak, *Sąd uznał, że były już dziekan AGH to kłamca lustracyjny*, 17.06.2017 r., dostępny w internecie: gazetakrakowska.pl [dostęp 25.08.2020 r.].

Zdefiniuj pojęcie „kłamca lustracyjny”.

Zapoznaj się z tekstem i wykonaj polecenie.

“ Ustawa z dnia 18 października 2006 r.o ujawnianiu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944–1990 oraz treści tych dokumentów

Stwierdzamy, że praca albo służba w organach bezpieczeństwa państwa komunistycznego, lub pomoc udzielana tym organom przez osobowe źródło informacji, polegające na zwalczaniu opozycji demokratycznej, związków zawodowych, stowarzyszeń, kościołów i związków wyznaniowych, łamaniu prawa do wolności słowa i zgromadzeń, gwałceniu prawa do życia, wolności, własności i bezpieczeństwa obywateli, była trwale związana z łamaniem praw człowieka i obywatela na rzecz komunistycznego ustroju totalitarnego. Mając na względzie powyższe, a także konieczność zapewnienia obsady funkcji, stanowisk i zawodów wymagających zaufania publicznego przez osoby, które swoim dotychczasowym postępowaniem dają i dawały w przeszłości gwarancje uczciwości, szlachetności, poczucia odpowiedzialności za własne słowa i czyny, odwagi cywilnej i prawości, oraz ze względu na konstytucyjne gwarancje zapewniające obywatelom prawo do informacji o osobach pełniących takie funkcje, zajmujących takie stanowiska i wykonujących takie zawody, stanowi się, co następuje.

Źródło: Ustawa z dnia 18 października 2006 r.o ujawnianiu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944–1990 oraz treści tych dokumentów, dostępny w internecie: orka.sejm.gov.pl [dostęp 25.08.2020 r.].

Wskaż dwa argumenty za przeprowadzeniem lustracji zawarte w tekście.

Zapoznaj się z tekstem i wykonaj polecenie.

((Andrzej Hańko

Rewolucja nie całkiem aksamitna

Asumptem do wprowadzenia w życie ustawy lustracyjnej w byłej Czechosłowacji stał się raport specjalnej komisji parlamentarnej, tzw. Komisji 17 Listopada, która zwróciła uwagę na powiązania części deputowanych wybranego już w sposób demokratyczny parlamentu z StB (odpowiednik polskiej SB). W efekcie, w październiku 1991 r. słowaccy i czescy deputowani zdecydowali o konieczności przedstawiania zaświadczeń, wykluczających możliwość współpracy z komunistyczną służbą bezpieczeństwa przez wszystkich pracowników administracji państwowej, policji, wojska i więziennictwa oraz przez osoby zajmujące wyższe stanowiska kierownicze w publicznym radiu i telewizji, przedsiębiorstwach państwowych i spółkach z udziałem skarbu państwa. Ustawa zamknęła dostęp do powyższych instytucji także etatowym funkcjonariuszom StB, członkom czechosłowackiego ORMÓ, działaczom partii komunistycznej, od szczebla powiatowego wzwyż (z wyjątkiem okresu Praskiej Wiosny i osób represjonowanych później przez władze).

Po rozdzieleniu Czechosłowacji obie nowo powstałe republiki przejęły większość norm prawnych, uchwalonych w czasie istnienia federacji, w tym także ustawę lustracyjną. Szybko wyszło jednak na jaw, że praktyka realizacji tej ostatniej w obu krajach jest mocno odmienna. Ustawa lustracyjna na Słowacji przestała być bowiem realizowana już wiosną 1994 r., kiedy Słowackiej Służbie Informacyjnej (SIS) wygasło prawo do wydawania zaświadczeń lustracyjnych, a rząd premiera Mecziara konsekwentnie udawał, że tego nie zauważa.

(...)

Inaczej potoczyły się losy dekomunizacji w Czechach. Latem 1993 r. parlament czeski przyjął ustawę, na mocy której określono, że w przypadku przestępstw politycznych reżimu komunistycznego, okres przedawnienia będzie się liczył nie od momentu popełnienia czynu przestępczego, ale od momentu praktycznej możliwości jego ścigania, czyli od 1990 r. Na mocy tej samej ustawy utworzono Urząd ds. Dokumentacji i Ścigania Zbrodni Komunizmu. Mimo silnego oporu lewicy oraz weta prezydenta Havla, argumentującego, że lustracja w Czechach „była dzieckiem rewolucji i jako taka przestała już być niezbędna”, prawicowa większość w parlamencie przeforsowała w 1995 r. przepis o przedłużeniu ważności ustawy lustracyjnej do końca 2000 r. Rok później parlament przyjął także ustawę o udostępnieniu zawartości teczek poszkodowanym obywatelom. Odpowiedź na pytanie o konkretny efekt tych wszystkich regulacji prawnych nie jest jednak, wbrew pozorom, oczywista.

Źródło: Andrzej Hańko, *Rewolucja nie całkiem aksamitna*, dostępny w internecie: opoka.org.pl [dostęp 25.08.2020 r.].

Wyjaśnij, na czym polegał dekomunizacyjny charakter lustracji w Czechach.

Zapoznaj się z fragmentami ustaw regulujących lustrację w Polsce i wykonaj polecenie.

Ustawa A

“ Ustawa (...)

Art. 24

1. Sąd rozpoznaje odwołanie w składzie 3 sędziów, z wyłączeniem tych sędziów, którzy uczestniczyli w wydaniu orzeczenia w pierwszej instancji. W składzie tym zasiada co najmniej 2 sędziów sądu apelacyjnego, w tym przewodniczący.
2. Odwołanie rozpoznaje się na rozprawie.
3. Sąd wyznacza termin rozprawy nie później niż na 30 dzień od dnia otrzymania odwołania.
4. Orzeczenie Sądu wydane w drugiej instancji jest prawomocne.
5. Od orzeczenia Sądu wydanego w drugiej instancji przysługuje kasacja. Kasacja wniesiona przez Rzecznika jest zwolniona od opłaty.
6. Sąd Najwyższy rozpoznaje kasację w terminie 3 miesięcy od daty jej wniesienia.

Źródło: *Ustawa (...)*, dostępny w internecie: isap.sejm.gov.pl [dostęp 25.08.2020 r.].

Ustawa B

Ustawa (...)

Art. 21

1. Do osoby poddanej postępowaniu lustracyjnemu, zwanej dalej „osobą lustrowaną”, mają zastosowanie przepisy dotyczące oskarżonego w postępowaniu karnym.

2. Do prokuratora Biura Lustracyjnego i prokuratora oddziałowego biura lustracyjnego Instytutu Pamięci Narodowej w postępowaniu lustracyjnym mają zastosowanie przepisy dotyczące oskarżyciela publicznego w postępowaniu karnym. Udział prokuratora Biura Lustracyjnego lub prokuratora oddziałowego biura lustracyjnego Instytutu Pamięci Narodowej w postępowaniu lustracyjnym jest obowiązkowy.

Źródło: *Ustawa (...)*, dostępny w internecie: isap.sejm.gov.pl [dostęp 25.08.2020 r.].

Wskaż, która ustawa lustracyjna obowiązuje aktualnie. Uzasadnij swoją odpowiedź.

Ustawa: ▼

Uzasadnienie:

Zapoznaj się z tekstem i wykonaj polecenie.

((Krystyna Opozda

Ekspert o lustracji: Polska wypada źle na tle innych krajów, jesteśmy niemal na końcu

– Na kwestii lustracji bardzo mocno zaważyło stopniowe przejście z jednego ustroju do drugiego. Tam, gdzie doszło do gwałtownych przemian, np. w Czechosłowacji, rozstrzygnięcia lustracyjne były znacznie szybsze. W Polsce, Okrągły Stół i jego następstwa spowodowały, że opór przeciwko lustracji był bardzo duży. Nie weszła w życie także dekomunizacja, co spowodowało, że wysoko postawieni funkcjonariusze PRL, w tym także agenci dawnych służb, zrobili kariery, także na szczeblu państwowym – pełnili funkcje ministrów czy ambasadorów – wyjaśnia ekspert.

Zdaniem eksperta, powodów nierozliczenia z przeszłością należy także doszukiwać się w specyficznej na tle krajów postkomunistycznych historii Polski w latach 80.

– Utworzenie w Polsce „Solidarności” – elity antykomunistycznej, spowodowało, że aparat władzy inwigilował to środowisko z bardzo dużym natężeniem. Inne kraje postkomunistyczne aż takiego nacisku jak Polska nie odczuły, jeśli chodzi o kwestię inwigilowania i pozyskiwania tajnych współpracowników.

– Środowisko, które po obaleniu komunizmu w Polsce, doszło do władzy, było siłą rzeczy w mniejszym lub większym stopniu infiltrowane przez SB, co utrudniło podejście do lustracji – wyjaśnia.

– Wśród elit, które wykształciły się po '89 r., zabrakło także podstawowego zrozumienia dla kwestii rozliczenia się z przeszłością. Wiele rzeczy nie zostało również początkowo zrobionych po to, żeby nie drażnić Związku Radzieckiego, którego wojska nadal stacjonowały w Polsce – dodaje.

Źródło: Krystyna Opozda, *Ekspert o lustracji: Polska wypada źle na tle innych krajów, jesteśmy niemal na końcu*, 27.02.2016 r., dostępny w internecie: fakty.interia.pl [dostęp 25.08.2020 r.].

Podaj trzy wymienione przez eksperta czynniki, które miały wpływ na przebieg lustracji w Polsce.

Zapoznaj się z materiałem źródłowym i wykonaj polecenie.

Źródło I

“ *Lustracja*

Niestety, wiele wskazuje na to, że w dyskursie politycznym na prawicy zaczyna dominować sankiulotyzm, który nie ma nic wspólnego z konserwatyzmem i prawicowym rozumieniem polityki. Gwoli prostego opowiedzenia się: jestem zwolennikiem lustracji, ale nie otwarcia archiwów na oścież. Zajmuję takie stanowisko z następujących powodów: 1. Istotą totalitaryzmu jest brak prywatności. Celem każdego reżimu totalitarnego jest atomizacja, rozproszkowanie życia społecznego, a następnie totalna kontrola każdej poszczególniej jednostki. Temu celowi służyło m.in. SB, które dbało o to, aby życie prywatne wszystkich osób podejrzanych było starannie śledzone, nadzorowane i kontrolowane. Odejście od totalitaryzmu oznacza – przynajmniej dla mnie – zaprzestanie przez państwo inwigilacji i zbierania danych. Zaznaczam z całą mocą: istotą totalitaryzmu nie jest brak demokratycznego pochodzenia władzy, ale zakres kompetencji tejże władzy państwowej. Odejście od totalitaryzmu to odejście od wszechpotężnej kontroli i m.in. zbierania informacji o obywatelach. Otwarcie archiwów IPN jest niczym innym niż zwycięstwem (pośmiertnym) totalitaryzmu. Oto nagle, po 18 latach po upadku PRL, wszystko co SB zebrało o prywatnych osobach ma zostać „wysypane”, udostępnione do czytania wszystkim. O ile wtedy te informacje o naszym prywatnym życiu miało w rękach SB – i traktowaliśmy to jako bezprawie – teraz ma stać się własnością wszystkich Polaków. Z pewnością tysiące inwigilowanych ludzi sobie czegoś takiego nie życzy. Bo jakim prawem? Wyobraźmy sobie, że SB zbierając informacje o prywatnym życiu Jana Kowalskiego, ustaliła, że zdradza żonę i ma

kochankę, albo i dwie. Informacje o tym znajdują się w teczce Jana Kowalskiego. Otwarcie archiwów IPN oznaczać będzie, że małżonka Jana Kowalskiego dowie się o tym. Czy będzie dzięki temu szczęśliwsza? Ile małżeństw przeżyje kryzys, rozpadnie się w wyniku ujawnienia zasobów archiwalnych?

Źródło: *Lustracja*, 13.01.2008 r., dostępny w internecie: salon24.pl [dostęp 25.08.2020 r.].

Źródło II

Źródło: Andrzej Krauze, tylko do użytku edukacyjnego.

Rozstrzygnij, czy argumentacja autora tekstu dotycząca lustracji jest zbieżna z argumentacją przedstawioną na rysunku. Uzasadnij swoją odpowiedź.

Rozstrzygnięcie: ▼

Uzasadnienie:

Dla nauczyciela

Autor: Krzysztof Kowaluk

Przedmiot: wiedza o społeczeństwie

Temat: Modele dekomunizacji i lustracji

Grupa docelowa: III etap edukacyjny, liceum, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

V. Państwo, myśl polityczna i demokratyzacja.

Uczeń:

17) porównuje różne modele dekomunizacji i lustracji oraz rozważa ich zasadność.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- definiuje pojęcia dekomunizacji i lustracji oraz przedstawia ich modele;
- charakteryzuje historyczne uwarunkowania dekomunizacji i lustracji;
- analizuje zasadność przeprowadzenia dekomunizacji i lustracji.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- dyskusja;
- burza mózgów;
- analiza materiałów źródłowych.

Formy zajęć:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami i dostępem do internetu, słuchawki;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg zajęć:

Przed lekcją

1. Wybrane/chętne osoby przygotowują kilkuminutowe prezentacje dotyczące trzech przypadków dekomunizacji i lustracji (np. Czech, Niemiec i Litwy). Zwracają w nich uwagę na uwarunkowania historyczne, najważniejsze zasady oraz skutki polityczne.

Faza wstępna

1. Uczniowie zapoznają się ze schematem „Dzieje lustracji w Polsce” i w parach wykonują załączone do niej ćwiczenie.

2. Nauczyciel przedstawia przedmiot i cele zajęć.

Faza realizacyjna

1. Wybrane/chętne osoby prezentują przygotowane w domu prezentacje dotyczące trzech przypadków dekomunizacji i lustracji.

2. Nauczyciel ocenia prezentacje oraz uzupełnia je, jeśli istnieje taka konieczność. Inicjuje krótką dyskusję w formie burzy mózgów na temat przyczyny różnic między modelami przeprowadzanymi w różnych państwach.

3. Analiza badania opinii społecznej dotyczącej tego, kto powinien podlegać lustracji (sekcja Schemat). Po omówieniu danych uczniowie wykonują dołączone ćwiczenia.

4. Dyskusja o zasadności przeprowadzania dekomunizacji i lustracji. Należy zadbać, aby pojawiały się rozmaite argumenty, broniące przeciwstawnych stanowisk. Chętna/wybrana osoba podsumowuje dyskusję.

Faza podsumowująca

1. Nauczyciel przywołuje inne przypadki zmian reżimów politycznych, które wywoływały podobne spory (np. RPA po epoce apartheidu, Irak po obaleniu rządów Saddama Husajna,

Ukraina po Euromajdanie).

2. Uczniowie wykonują ćwiczenia 5–8 z sekcji „Sprawdź się”.

Praca domowa:

Uczniowie wykonują ćwiczenia 1–4 z sekcji „Sprawdź się”.

Materiały pomocnicze:

Michał Krotoszyński, *Lustracja w Polsce w świetle modeli sprawiedliwości okresu tranzytji*, Warszawa 2014.

Patrycja Bukalska, *Lustracja w krajach Europy Środkowej i państwach bałtyckich*, osw.waw.pl.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

Schematy mogą zostać wykorzystane przez uczniów indywidualnie lub podczas zajęć w charakterze podsumowania.